

Dopis č. 13 (53)

Praha, 18. října 1979

Vážený a milý příteli,

za několik dní začne tedy proces, na ně jsme tak dlouho čekali a jehož začátek byl několikrát odsunut. Nakonec došlo k tomu, že „pražská desítka“ byla rozdělena na dvě skupiny; první z nich, zahrnující mezi šesti členy VONSu také dva mluvčí Charty (jde o Otku Bednářovou, Václava Bendu, Jiřího Dienstbiera, Václava Havla, Danu Němcovou a Petra Uhla), má být v pondělí 22.10. postavena před soud. Druhá, čtyřčlenná skupina (Jarmila Běliková, Ladislav Lis, Václav Malý a Jiří Němec) byla z původní desítky vyčleněna k dalšímu (tj. už druhému) došetření. Zdá se, že cílem tohoto manévru může být snaha zabránit dalšímu šíření zvučně znějícího názvu „pražská desítka“, jehož užívají v naprosté většině nejrůznější skupiny a shromáždění lidí z celého světa, vyjadřující svou podporu a solidaritu jak obviněným, tak samotnému VONSu a celé Chartě 77. Myslím však, že to mnoho nepomůže. Název „pražská desítka“ se vžil, přestože už od počátku existovaly námitky, že jde vlastně o 11 členů VONSu – neboť nelze zapomínat na Alberta Černého z Brna, který byl zatčen asi dva měsíce dříve než deset pražských členů. Tenkrát na to Zdena Tominová odpověděla, že i proslulí tři mušketýři byli vlastně čtyři a že to nikomu tak moc nevádí. Dnes bychom mohli jen dodat, že na podstatě věci se nemůže nic změnit, ani když se deset rozdělí na 6 + 4 (eventuelně 11 na 6 + 4 + 1) anebo jakkoliv jinak.

Důvody rozdělení „pražské desítky“ mohou být ovšem také zcela jiné. Původně bylo zadrženo víc členů VONSu a po několika dnech byli někteří propuštěni, ačkoliv se za členy řádně vyhlásili a práce se také zúčastnili. V případě, že oněch vybraných šest bude odsouzeno, znamená to hrozbu dalších procesů nejenom pro ony vyčleněné čtyři, ale pro všechny zbývající členy VONSu, dnes už i pro ty nové, kteří na sebe vzali toto riziko po zatčení „pražské desítky“ a doplnili tak celkový počet členů VONSu na 33. Kromě toho se v obžalobě mluví o jakýchsi „dalších osobách“ na místě, kde je zmiňováno zřízení fondu; tím je pochopitelně vyslovena hrozba i na adresu všech ostatních veřejně vyhlášených osob, které fond spravují (tedy např. také na adresu mou). Šest obžalovaných, kteří mají v pondělí předstoupit před soud, představuje tedy vlastně vybranou skupinu rukojmí, na nichž má být vykonán akt, schopný dostatečně zastrašit jak zbývající členy VONSu, tak všechny signatáře Charty 77. Mnohé se zdá svědčit o tom, že panuje rozdílnost v názorech oficiálních činitelů na to, jakým způsobem a jak ostře se má proti obráncům zákonnosti a lidských a občanských práv v současné době postupovat. Už výběr pražské desítky jak z celkového původního počtu členů VONSu, tak z celkového počtu původně zadržovaných, představoval zřejmě kompromis, neboť obvinění i obžaloba sleduje linii, která hrozí stíháním mnoha dalším aktivistům obou občanských iniciativ. Jestliže tedy došlo ještě v poslední etapě k vydělení pouhých šesti z původní „pražské desítky“, je to zřejmě další kompromis (buď jen taktický, nebo možná dokonce poziční).

V obžalobě se hned zpočátku mluví o VONSu jako o organizaci, a to organizaci protistátní, aniž se obojí jakkoliv v dalším prokazuje. Ale na prokázání této skutečnosti závisí všechno další. Připustíme-li totiž možnost, že sdělení VONSu byla pravdivá (a to připustit musíme, dokud nebyl prokázán opak; obžaloba se o nic takového vůbec nepokouší a zůstává jen u paušálních tvrzení např. o „překrucování faktů“, „osočování“, „pomlouvání“ apod.), pak vše, co

udělali členové VONSu pro to, aby upozornili veřejnost i vrcholné státní orgány na případy protizákonného a nespravedlivého stíhání některých občanů, je plně v souladu s našimi zákony, s povinností každého občana a ve vrcholném zájmu jak celé společnosti, tak i samotného státu. Protistátní a protispolečenská je pak každá snaha takové případy zakrýt a ututlat, umlčet kritiky a předstírat, že k žádným chybám ze strany státních orgánů nikdy nedošlo a nedochází. Každému soudnému člověku musí být zřejmé, že republiku nepodvrací ten, kdo veřejně ukazuje na případy zneužití úřední pravomoci, případy svévole nebo jen selhání úředních orgánů a na případy zmatečného průběhu soudního jednání a nezákonného nebo přímo protizákonného aplikování norem československého právního řádu, nýbrž právě naopak ten, kdo se svévole, zneužití své funkce a nezákonností dopouští, jakož i ten, kdo se pokouší je zakrýt a znemožnit jejich důkladné osvětlení. Jestliže každá kritika má být trestně stíhána, protože údajně vyvolává nedůvěru a nepřátelství proti socialistickému společenskému a státnímu zřízení republiky a protože ostouzí republiku na mezinárodním fóru, aniž by se zkoumalo, zda je pravdivá a oprávněná, pak to ve skutečnosti vůbec není kritika, která onu nedůvěru vyvolává, nýbrž právě nezákonný postup proti kritikům, kteří na sebe vědomě berou značné riziko, když mluví o tom, o čem každý raději mlčí, i když to ví.

Dokonce i poukaz na nepochybnou souvislost mezi kritikou nezákonností, o nichž členové VONSu psali ve svých četných sděleních, a mezi zahraničními agenturami, které těchto materiálů použily, svědčí o velmi pochybném postupu, jehož jsme v textu obžaloby svědky: zahraniční agentury využívají především faktu, že v naší společnosti k nezákonnostem dochází. Svalovat všechnu vinu na ty, kteří na nezákonnosti upozorňují, znamená mít za to, že samy nezákonnosti a nespravedlnosti naši společnost nehyzdí, nýbrž hlavně že nemají vyjít najevo. Takové pokrytectví, kterému je lhostejný stav společnosti a které se stará jen o pověst, o dobré zdání, o pozlátka na export, je třeba kategoricky odsoudit. Na to máme v naší národní historii dostatek příkladů (jako je ostatně mají i jiné národy). Odhalení údajně vzácných a historicky cenných starých rukopisů jako padělků znamenalo v očích zaslepených vlastenců hroznu ostudu, ztrátu prestiže a oslabení národní hrdosti. Ve skutečnosti však nic velkého nelze budovat na lži a na podvodu; pravda, i když zpočátku nepříjemná, znamená vposledu ozdravení, očistu a obrodu. Odsoudit šest členů VONSu je pro režim technicky velmi snadná záležitost a nikdo mu v tom nemůže zabránit. Ale čeho tím režim dosáhne? Nebudou to zase zahraniční agentury, které si náramně dají záležet na tom, aby využily další trapné politické chyby ze strany našich úřadů a ukázaly znovu a ještě přesvědčivěji na to, jak Československá republika porušuje podepsané a ratifikované mezinárodní pakty a Závěrečný dokument Helsinské konference? Mezi odsouzením oněch šesti obviněných, dojde-li k němu, a mezi poškozením jména naší republiky a jejích mezinárodních zájmů bude pak bezprostřední a příčinná souvislost.

Má-li se takovým důsledkům zabránit, je třeba zvolit jednu ze dvou cest: buď na soudu obžalobu odmítnout a obviněné osvobodit – anebo se zase pokusit všechno skrýt, schovat, anebo přeznačit, chybně a falešně preinterpretovat, odvést pozornost od podstaty a předstírat něco, k čemu nedošlo. Volba první možnosti je krajně nepravděpodobná, neboť pak vlastně nemuselo k procesu vůbec dojít. K něčemu podobnému by mohlo dojít jen v případě nějaké mimořádné události, která by na vše vrhla nové světlo nebo spíše která by znamenala změnu v rozložení sil, které o procesu rozhodly. A proto můžeme počítat spíše s druhou eventualitou. Lidé budou zastrašováni a varováni, aby „ve vlastním zájmu“ nechodili ani před budovu

soudu, dovnitř nebude nikdo vpuštěn kromě nejbližších rodinných příslušníků (a možná ani ne všech), zahraniční novináři, právníci ani zástupci mezinárodních organizací nebudou vpuštěni ani do Československa, místo toho budou v soudní síni naorganizovaní „zástupci veřejnosti“ a možná i několik stejně naorganizovaných cizinců, kteří se nebudou schopni (a možná ani nebudou chtít) zorientovat v soudním jednání. Byl bych rád, kdybych se ve svém odhadu mýlil, ale počítám s tím, že veřejnost soudního jednání bude zase pouze předstírána, neboť průběh bude takové povahy, že bude zapotřebí jej skrývat. Svědčí pro to i neuvěřitelná nedbalost obžaloby, která je plná rozporů a v které chybí – jak už jsem řekl – to nejzákladnější: důkazy, že sdělení VONSu byla nepravdivá, a to záměrně nepravdivá (tj. že byl také subjektivně splněn předpoklad trestného činu, pro který budou členové VONSu souzeni).

Obžaloba mluví také o tom, že obžalovaní se „samolibě povyšovali na jakýsi nejvyšší orgán ve státě, který je oprávněn poučovat, rozhodovat, kdo může být a kdo nemůže být v ČSSR stíhán“. Tím je prokázána naprostá nedotčenost obžaloby jedinou myšlenkou na demokratický princip občanské kontroly každého orgánu ve státě. Každý, i ten nejposlednější „občan druhého řádu“ má právo kontroly a kritiky; potíže je s tím, že si velmi nesnadno opatřuje potřebné informace. Jestliže obžaloba hned poté uvádí: „Toto samozřejmě prováděli, aniž by znali obsah příslušných soudních spisů“, nezmiňuje se o tom, proč si je tak jista, že obžalovaní ony trestní spisy neznali. Vždyť na jiném místě obžaloby jsou obžalovaní viněni z toho, že se zúčastňovali hlavních líčení, opatrovali si informace od příbuzných a získávali i „materiály“ (blíže neoznačené). Proč je průběh soudních líčení i obsah trestních spisů utajován? Proč je utajováno znění obžaloby a ti, kterým podle zákona musí být doručeno před zahájením soudního projednávání, jsou varováni před jeho uváděním ve známost? Obžaloba viní obžalované, že v některých sděleních záměrně – „za účelem zastrašení“ – uváděli jména orgánů činných v trestním řízení. Proč se pokoušejí orgány činné v trestním řízení zůstat v anonymitě anebo na co nejmenší míru omezit znalost veřejnosti o své osobě a o své činnosti? Již mnohokrát jsem se setkal s tím, že vyšetřující pracovníci StB vystupují pod smyšlenými jmény nebo že opatřují úřední dokumenty nečitelnými podpisy. Čeho se obávají, postupují-li podle zákona a zcela korektním způsobem? Jak může být odvolán špatný soudce, jestliže veřejnost nesmí vědět nic o chybách, které dělá? Jak si obžaloba konkrétně představuje občanskou kontrolu, jestliže už samo opatrování podkladů k ní považuje za trestné?

Před několika dny jsem se seznámil s případem ze Spojených států. Bývalý policista rybařil a pak zmizel. Dva muži byli zatčeni a obžalováni z jeho vraždy, ačkoliv tělo se nenašlo. Někjaký reportér (byl to Carol Ritter z *Gannett Rochester Newspapers*, ale to je vedlejší) chtěl spolu s dalšími reportéry vstoupit do soudní místnosti, ale spolu s nimi byl vykázán s odůvodněním, že průběh líčení by byl narušen přítomností zástupců tisku. Uvedený list se s tím nesmířil a uvedl v pochybnost právo soudce zavřít dveře soudní místnosti před lidem, včetně tisku. Nejpozoruhodnější na celé věci je to, že nešlo ještě o vlastní soudní líčení, nýbrž jen o předběžný soudní výslech. List argumentoval, že žádný soudce nemá právo vykázat lid a jeho svobodný tisk z takových předběžných soudních výslechů, protože převážná většina kriminálních deliktů se řeší právě při nich. List se odvolal k Nejvyššímu soudu; na počátku července 1979 však Nejvyšší soud rozhodl, že na to soudce měl právo. List se však ani s tím ještě nesmířil a energicky protestuje: Nejvyšší soud tím nejenom omezil přístup žurnalistů, kteří shromažďují informace a podávají zprávy pro veřejnost, ale ohrozil tím také svobodu lidí znát skutečnost, což představuje základní či úhelný kámen všech svobod a práv člověka. A list se

pustil do veliké kampaně nejenom na svých stránkách, ale články i inzeráty v jiných sdělovacích prostředcích a hledá podporu jiných listů a novin, televizních stanic, rozhlasových stanic a hlavně občanů.

V případě šesti obžalovaných členů VONSu přinesly naše noviny informaci o zadržení a obvinění deseti „pachatelů“ (před vydělením skupiny čtyř) ještě před jakýmkoli soudním výslechem, přímo na začátku celé akce. Nešlo však o vlastní zjišťování skutečností a vlastní úsudek reportéra, ale o uniformní text, vypracovaný pro všechny noviny na základě prohlášení prokuratury. Žádný žurnalista by se u nás neodvážil připojit svůj komentář, kdyby k tomu nedostal příkaz. A v žádném případě by se neodvážil připojit nic kritického k postupu úředních orgánů. A i kdyby se o něco podobného nějaký Don Quijote pokusil, rozhodně by se ho jeho list nezastal. A v žádném případě by se list neodvolával proti výroku soudu, a už vůbec ne proti výroku Nejvyššího soudu – nota bene k veřejnému mínění. Připadá nám to jako čiré bláznovství. Ale není to bláznovství; je to naprostá nutnost. Víme z literatury, že je ve Spojených státech někdy velmi nesnadné se dovolat spravedlnosti; je však možné se o to pokoušet. Že by to u nás muselo být nutně horší v tomto ohledu, takže by to ani zkoušet nešlo?

Myslím, že se nemůžeme s čistým svědomím vyhnout své občanské povinnosti: naši spoluobčané byli v řadě zjištěných případů nespravedlivě stíháni. Jiní naši spoluobčané se k tomu nechovali nevšímavě a netečně, ale vyvodili praktické důsledky z přesvědčení, které je všeobecné, totiž že to je hanba naší společnosti, když se takové nezákonnosti nejenom dějí, ale když se zakrývají a kamuflují. Tím se vydělili z obrovské většiny občanů, kteří se na to dívají sice podobně, ale nemají naději, že se s tím dá něco dělat. Dají se proto dohromady (sám je na to člověk příliš slabý) a ukazují v kritickém světle některé zřejmé případy nespravedlivého stíhání; pochopitelně nemohou být jejich sdělení vyčerpávající, neboť to přesahuje jejich síly. Státní orgány však reagují podrážděně, ačkoliv by tuto občanskou iniciativu měly uvítat. Obháječi zákonnosti a lidských a občanských práv jsou – selektivně – zatčeni, obviněni, obžalováni a postaveni před soud. Budou pravděpodobně odsouzeni – a nejspíš k vysokým trestům (obžaloba zdůrazňuje vysokou nebezpečnost jejich údajné podvratné činnosti a tedy její vyšší trestnost jak ve smyslu § 88 tr. z., tak ve smyslu § 98, odst. 2, písm. B tr. z.). Je teď řada na nás, a to ve dvojnásobném smyslu. Jednak nás má odradit průběh a výsledek soudního líčení od další činnosti, protože tu bude významný precedenční případ; na řadu teď přijdeme my, stíháni teď budeme my. Ale vedle toho jsme na řadě ještě jinak: všechno, co VONS dosud učinil, učinil také za všechny nás a pro nás, pro všechny občany této země, kteří se kdykoliv mohou stát také předmětem nespravedlivého stíhání. A proto teď nemůžeme a nesmíme couvat, nesmíme se pokoušet zbavit své odpovědnosti. Děláme to nejen pro sebe, ale také pro dobré jméno své země a svého národa, pro lepší jméno samotného socialismu, když nepřestaneme ukazovat na propastný rozpor mezi oficiálními prohlášeními a veřejně uzavíranými mezinárodními závazky na jedné straně a mezi naší úřední praxí. Známe své přátele, víme, proč věnovali své občanské významné činnosti tolik času a energie, bezpečně víme, že nechtěli podvracet, ale naopak zabránit sesuvům půdy, které naší společnosti den ze dne víc hrozí. Budou-li odsouzeni, víme, že se tak stalo proti vši spravedlnosti, proti právu, proti smyslu našich zákonů, proti duchu i literě obou mezinárodních paktů o lidských a občanských právech, proti duchu i literě našich závazků z helsinské konference. A budeme v tomto duchu svědčit, pokud bude náš hlas slyšet a pokud budou naše síly stačit. Vezmeme na sebe tak velké riziko v naději, že tak přispějeme svými skrovnými silami jak k vnitřnímu míru v naší zemi,

tak k míru mezinárodnímu. Neboť zcela jistě není skutečného míru tam, kde chybí respekt k zákonům, ke spravedlnosti a právu, k pravdě a k lidské důstojnosti.

I když to o nás budou prohlašovat, tak ani my nebudeme mít v úmyslu podvracet republiku, když budeme ukazovat na to, že šest našich přátel a soudruhů – budou-li odsouzeni – bylo odsouzeno neprávem a nespravedlivě a jenom proto, že jejich hlas byl nepříjemný těm, kteří se považují za nedotknutelné žádnou kritikou. Jsme přesvědčeni, že i po nás přijdou další, potká-li nás stejný osud. Nakonec musíme zvítězit, protože ani proti našemu programu neexistuje reálná alternativa: buď zvítězí spravedlnost v základních věcech a tolerance v těch ostatních – anebo naše civilizace a náš svět dlouho nepřežije. Svět se změnil; to, co bylo možné dříve, staletá nespravedlnost, pokořování a týrání celých národů nebo společenských skupin, to s sebou dnes nese zkázu a zmar daleko rychleji, než si dovedeme pomyslit. Potřebujeme, aby na vedoucích místech stáli lidé moudří, prozíraví, vzdělaní a energičtí. Mýlí se ti, kdož si myslí, že plujeme v klidných vodách a za trvale dobrého počasí.

Tvůj

Ladislav Hejránek

P. S. z 20. října 79:

Dnes jsem si přečetl v Rudém právu článek Zdeňka Hořeniho „Karta falešná a marná“. Je to stará písnička, vracející se do padesátých let; jen slovo disident je novější. Jsme prý rozvratníci, naší základnou je mezinárodní reakce, jsme pátou kolonou v socialistické společnosti. Článek je dlouhý, ale věcného se tam nenajde téměř nic a pravdivého vůbec nic. Není divu.

LvH.